

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ“
Известно още като „Фондът“

Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Философски факултет
Специалност „ФИЛОСОФИЯ“
Учебна дисциплина
„СВЯТ, ЕЗИЦИ, ОНТОЛОГИИ“
Преподавател: Проф. СЕРГЕЙ ГЕРДЖИКОВ

ТЕМА 11.

УНИВЕРСАЛИИТЕ И ОБЩОТО

Анотация

План

Абсолютизиране на универсалиите

Логос – отъждествяване на език и свят

Относителност на универсалиите

Проблематичност на общото

Анихилиране на универсалии

Лекция 11.

УНИВЕРСАЛИИТЕ И ОБЩОТО

Абсолютизиране на универсалиите

Категориите са думи ‘без връзка’ – Аристотел

„От това, което говорим, едно е свързано, друго казваме без връзка. Във връзка е например: „Човекът бяга“, „Човекът побеждава“, а без връзка: - ‘човек’, ‘бик’, ‘бяга’, ‘побеждава’.

От съществуващото едно се изказва за определен субект, без да е дадено в който и да било субект. Така [видът] човек се изказва за отделния човек, без да е даден в никой субект. Друго е дадено в определен субект, без да се изказва за който и да било субект (като ‘дадено в субекта’ разглеждам това, което е присъщо на нещо, без да е негова част, и не може да съществува отделно от него).” (*Категории* 1a 15–20).

„Без връзка” видимо означава дума във от изречение.

„Изказвано за определен субект, без да е дадено в който и да е субект” тук не е ясно определено. Първо Аристотел казва, че например видът човек не е даден в никой конкретен субект, но като „присъщо на нещо, без да е негова част”. Но това е противоречиво. Но „нюансът на бялото” е даден тялото, без да се изказва за никой субект. (*Категории* 1a 20 – 25).

В тези не съвсем ясни обяснения едно е ясно: казаното без връзка, отделната дума, се изказва за определен субект (единично нещо).

Категориите са десет.

„Всяко от казаното без връзка изразява или някаква субстанция, или някакво количество, или някакво качество, или някакво отношение, или някакво време (или „кога”), или някакво положение, или някакво наличие, или някакво действие, или претърпяване на някакво въздействие.

Субстанция, в общи черти, са, да речем, човекът и конят; количество – дължина два лакътя и дължина три лакътя; качество – бял, грамотен; отношение – двойно по-голям, двойно по-малък, по-голям; място – в Лицея, на площада; време – вчера, през миналата година; положение – лежи, стои; наличие – обут, въоръжен; действие – режа, горя; претърпяване на някакво въздействие – режат го, горят го.

Само по себе си никое от споменатите неща не се изразява чрез твърдение или отрицание.” (*Категории* 1b 25–2a 6)

„Субстанция в най-истински, първичен и безусловен смисъл е това, което нито се изказва за определен субект, нито е дадено в който и да било субект, като например отделният човек и отделният кон.” (*Категории* 2a 10–15)

Логос и вещ

“Дискретни са, да речем, числото и словото, а непрекъснати - линията, равнината и тялото, както и времето и мястото... По същата причина тук спада и словото. Че то е количество, е ясно въз основа на това, че се измерва със съставляващите го дълги и къси срички. В дадения случай говоря за произнасяното на глас слово. Неговите части не се свързват посредством никаква обща граница, защото няма такава обща граница, в която да се докосват съставляващите го срички, а всяка от тях е обособена сама по себе си.” (*Категории* 4b 33–40)

На друго място в *Категории* Аристотел отново говори за логоса във връзка с числото, когато изяснява нетрайната природа на частите и количествата:

„Така е и при словото, никоя от частите на което не е трайна, а веднъж изказана, повече не се задържа и поради тази причина те нямат някакво определено взаимно разположение.“
(Категории 5b, 36–39)

В *Метафизика* намираме следното: „Тъй като определението е някакво слово, а всяко слово има части, и тъй като отделната част на словото се отнася към отделната част на вещта [като цяло], възниква въпросът дали [дефиниращото] слово за отделните части се съдържа в [дефиниращото] слово за цялото, или не се съдържа в него.“ (*Метафизика*, VII 10, 1033b, 20)

Категории и физика

Аристотел създава чисто качествена физика, без количества и числа. В света, който наблюдаваме, съществено е многообразието и движението. А многообразието не може да се обхване чрез числа.

„Концепцията на Аристотел не е математическа – в това е слабостта, но в това е и силата ѝ: тя е метафизическа концепция. Светът на Аристотел не е геометрически изкривен, той, ако можем така да се изразим, е изкривен метафизически... Следователно, както ще ни обясни по-късно аристотеликът, философията на реалното не се нуждае нито от изследването на детайлите, нито от прибягване към числени определения при формулировката на своята теория на движението. Всичко, което тя трябва да направи, е да изброи основните категории (естествено, насилствено, праволинейно, кръгово) и да опише техните общи, качествени и абстрактни черти... Истинският смисъл на такава необходимост е непонятен на съвременния читател, но съвременниците на Галилей са го осъзнавали много добре. Те са знаели, че качеството, също и формата, бивайки нематематически по природа, не могат да се анализират с математически термини. Физиката не е приложна геометрия“ (Койре, А., 1985, 131).

Категориите са стъпки на изложението на Бога – Хегел

В *Науката логика* Хегел излага рекурсивна троично-кръгова система на категориите. Той заявява, че това е 'изложение на Бог': „По такъв начин чистата наука предполага освобождаването от противоположността на съзнанието. Тя съдържа *мисълта, доколкото последната е също толкова и предметът сам по себе си* или *предметът сам по себе си*, доколкото той е *също толкова и чиста мисъл*... Според казаното, логиката трябва да се схваща като системата на чистия разум, като царството на чистата мисъл. *Това царство е истината, каквато е тя без обвивка в себе си и за самата себе си*. Ето защо можем да се изразим, *че това съдържание е изложението на бога, какъвто е той в своята вечна същност преди създаването на природата и на един краен дух*.“ (Хегел, 1966, с. 43)

А доколкото мисълта не съвпада с предмета сам по себе си? Защото все пак мисълта не обхваща всичко 'само по себе си', и тогава не-мисленото се озовава и вън от 'предмета сам по себе си', вън от истината и вън от 'Бога', какъвто е вечен, но 'преди създаването на природата'. Ако мисля чиста мисъл: „Аз мисля“, тук вече има един 'краен дух'. Ако мисля (се мисли) мисълта 'мисъл', което не виждам как става, как в тази мисъл навлиза предметът? Как без нищо извън себе си мисълта придобива определения? Защото дори да мисля 'Бог', знам, че нямам понятие за него.

Абсолютното, Богът, все пак се излага в серия от съотнесени и значи относителни понятия и даже 'чистото битие' е съотнесено с 'чистото нищо' и вън от това отнасяне няма нито битие, нито нищо.

„Езикът е универсален“.

На Запад е развито изключително трайно разбиране, живо и днес, че езикът е универсален и че 'език' и 'логика' са едни и същи за всички хора. Ясни изкази като „Аз мисля за една бяла птица“, „Аз гледам това дърво“, „Тук съм от десет дни“, трябва да са едни и същи във всяка езикова общност. Не е видима границата на нашия език и с това не е видим самия наш език като уникален, различен от другите, относителен.

Съвременни лингвисти продължават да обособяват същността 'езикът'. „Наблюденията относно специфични лингвистични конструкции са оформили нашето разбиране за отделните езици и за природата на самия език“ (Goldberg 2003, 219). Това не са особени схващания, а изследователска традиция, обединима в генеративния поток на съвременната лингвистика, чийто извор са работите на Ноъм Чомски (например Chomsky 1957. *Syntactic Structures*).

Разбира се, търсенето на 'природата на' обекта: език, мислене, познание, общуване, е естествена цел на теоретичната наука. Така действа и физиката: тя търси 'природата на' пространството, времето, Вселената. Все пак езикът е знакова система в мисловния свят на човека и всеки естествен език споделя тази същност. Грешката е в субстанциализирането на 'Езика' и оттук търсенето на неговите качества, вместо да се търсят семейства от езикови форми.

Спонтанната несъзнатост на местния език е проецирана в разбирането, че това е езикът като такъв, а другите езици са паралелни на нашия и отразяват едни и същи обекти. Това разбиране върви заедно с културния универсализъм, чиито корени намираме у Аристотел и Платон.

Логос – отъждествяване на език и свят

Логос – несъзнателна мисловна нагласа на Запад

Аристотел не разглежда разликата между казване и обекти, езикът с неговите категории се отнася еднозначно към структурата на света. Тази неразличеност и безпроблемност на съответствието език – свят е характерна и за последващото развитие на западната мисъл чак до 20 век.

Въпросната природа на логоса е разгледана на много места в мои работи: *Граници на науката* (1995), *Научното обяснение на света* (2000), *De-cogito* (2007). Ето как я изказвам във *Философия на относителността* (2008):

„Езикът – 'инструмент на мисълта'. Нагласата, че мисленето и езикът са заедно, че имат една форма и че говорим, каквото мислим, а езикът е послушен апарат, с който изказваме мислите си, е вкоренена на Запад. За Платон и Аристотел, за Августин и Тома, за Спиноза и Декарт, за Кант и Хегел, за Хусерл и Хайдегер, за Фреге и за ранния Витгенщайн, езикът не е отделен от мисленето и мислите се отнасят към думите едно към едно. Това не е само философия, а е масова нагласа. В това се състои масивната форма 'логос'.” (*Философия на относителността*, 189)

'Общото' като субект и предикат

Общото, елементарно разбрано, е еднаквото в различните много неща. За Платон то е именно 'субектът', на него принадлежат качествата. Това е *идеята*.

За Аристотел пък то е предикат по отношение на субект. 'Триъгълник' е еднаквото във всички триъгълници по дефиниция: три страни и ъгли. Такъв триъгълник, който обединява всички възможни, не може да се види в някакъв 'чист наглед' или да се начертае. Но не го намираме и с 'чиста мисъл' в 'идеален свят'. Въпросното идеално е просто изкуствен знак на абстрахирано определение, които се коренят в реален сетивен опит. Ако не живеехме в пространство като определени тела, никога нямаше да имаме понятие за триъгълник.

Един извор на общото е езиковото разграничаване на *субект* и *предикат*. Това разграничаване е в основата на Аристотеловото полагане на единичното като субстанция, субект, носител на определенията. Предикатът не може да е единичен, а субектът не може да е общ спрямо предиката. Предикатът е първичната и привична обща дума в индоевропейските езици, в които субект и предикат са ясно разграничими.

Примитивно може да се мисли, както отбелязва Витгенщайн в *Синята книга*, че субектът някак *има* предиката, подобно на част или сърцевина. Оттук определението, че предикатът е 'свой-ство'.

Субект и предикат са както думи, така и обекти (и техни свойства).

Още Платон и по-широко Аристотел разграничават по значение имена, глаголи и прилагателни, естествено опирайки се на значението на думите, но най-вече на функциите им в изречението, свързани с логиката: субект – това, за което се говори, и предикат – това, което се казва за субекта.

„Граматическите универсалии са определения на битието“

„Католическите схоласти от XIII в. се придържат към Аристотел във виждането на езика като *средство за познание* и оттук вниманието им към 'значението' (significatio). Тук именно намираме метафизичното схващане, че „думата изразява природата на означаваното нещо“ (Лайонз 1968, 33) не непосредствено, а в 'modus' – *субстанция, действие, качество* и т. н. „В такъв случай граматиката не е нищо друго освен философска теория на частите на речта и характерните за тях 'начини на означаване'“ (цит. пр., 34). „На тях им се е струвало абсолютно ясно, че начините на означаване с необходимост съвпадат с философските категории на 'битието' и 'разбирането'... За демонстрация на абсурдността на схоластическите разсъждения често се привеждат цитати от следния вид:

„Същността на граматиката е единна за всички езици, макар че граматиката може случайно да варира от език към език в отделни моменти“;

„Онзи, който знае граматиката на един език, знае същността на граматиката въобще. Ако обаче, той не може да говори на друг език или да разбира онова, което казва на него, това произтича от различията в думите и техните форми, които по отношение към самата граматика са случайни“.

Първият цитат принадлежи на Роджър Бейкър (1214–1294), а вторият – на неизвестен автор от същото време... Що се касае до твърдението на схоластите относно универсалността на граматиката, то, преди всичко, се обяснява с доминиращото положение на латинския в средните векове и второстепенната роля на новите езици, много от които непосредствено са произлезли от латинския или са се намирали под силното му влияние. Но схоластическите възгледи върху езика са се запазили и в епохата на Възраждането, за която е характерен интереса към националните езици и литератури“ (цит. пр., 32–33).

Лайонз добавя: „Що се касае до схоластическите твърдения, цитирани по-горе, то ако ги освободим от такива метафизически понятия като 'същност' и 'случайност', те се свеждат до следното: във всички езици има думи за изразяване на едни и същи понятия, и всички езици имат едни и същи части на речта и общи граматически категории... Сега ще отбележим, че в предложената формулировка това би било прието от много от онези, които днес гръмогласно заявяват за своето неприемане на учението на схоластите“ (пак там).

Категориални групи

Групите категории са добре потвърдени и достатъчно често използвани заедно групи, обединени от един предмет и неговата структура, от взаимна зависимост, от сфера област, логически скелет, координация-субординация. Такива в граматиката са *частите на изречението*: подлог–сказуемо–допълнение–определение. В онтологията подобна група е нещо–свойство–отношение. Други групи са:

Битие–нищо–ставане–преставане; всеобщо–особено–еди-нично; причина–действие–условие; възможност–необходимост–действителност; единично–множество–отделно–заедно–клас; количество–качество–мяра–безмерно–крайно–безкрайно; ум–разсъдък–разум–(интелект); дух–душа–тяло (христ.), идея–материя; сензибилитет–перцепция–представа–понятие; реално–нереално–виртуално; явление–същност – действителност; част–цяло, компонент–система, елемент–структура, прекъснатост–непрекъснатост; феномен–ноумен, наглед–понятие, априори–апостериори, аналитично–синтетично, емпирично–чисто...

Няма начало и край на категориите във от определена схема.

Категориите се отнасят определено само до други категории, а не до света.

Където казваме 'дух', там казваме и 'природа' ('материя'). Където казваме 'живот', там казваме и 'смърт'. Това е естествена дуалност на понятията.

Това езиково свойство не бива да се смесва със свойствата на реалността, която възприемаме. Така или иначе, дуализмът като метафизика не се потвърждава от простите езикови дихотомии.

Там, където дуализмът се осъзнава като езиков ефект, трябва да се осъзнае и несъстоятелността на монизма. Защото не може да се абсолютизира 'Едното', без да се съпостави то с 'Многото'. Където казваме 'едно', там казваме и 'много'. И това просто езиково свойство ни показва, че същността, предположена като единна, може да се намери множествена – двете думи еднакво добре описват ситуацията.

Езиковата дуалност е логическа и онтологическа. Казването, мисленето и намирането вървят ръка за ръка.

„Универсалиите“ не са универсални – съвременна лингвистика

„Спекулативната граматика на схоластите, както и граматиката на Пор-роаял, в основата на която са лежали схоластическите принципи, може да се нарече научна само в съответствие с тогавашните представи за това, какво съставлява истинно знание. Разсъжденията, показващи защо езиковият строй трябва да е именно такъв, какъвто е, са се строили по принципи, които са се смятали за универсални и неоспорими...: край на XVIII в. се характеризира със скептическо отношение към априорните и т. нар. логически обяснения – тяхното място се заема от историческо обосноваване“ (Лайонз 1978, 40–41).

Относителност на универсалиите

Категориите са универсалии – те определят 'всеобщото'.

Категориите са по своя статус езикови знаци, всеобщи думи в естествен език.

Относителност на еднакво–различно

'Еднаквото' и 'различното' са елементарна двойка категории. Но дори и тя вече е изкуствена, ако иска да бъде строга. *Няма две еднакви неща.* Дори когато са съвсем еднакви, както това става само със знаци, те са на различно място или в различен момент. В сетивно възприемания свят няма две еднакви форми. Еднаквостта и различието се разпознават само относително – за отделни определения – например цвета. Те се определят от нивото на конкретност и установената форма или отношение на сравняване. Разликите и приликите са относителни.

Общото е и езиково, и културно относително. То зависи от формата на езика и специално субект-предикатната форма. Китайците изтъкват различията, а не общото. Писмените знаци в китайския не могат да се трансформират и да изразяват експлицитно общото в понятие, но това става с образи. Джуан-дзъ изтъква 'еднаквостта на нещата' в цяла галерия от образи и притчи. Но както и да определяме начините на мислене на отдалечени и обособени култури, винаги ще срещнем изключения от определенията.

Експеримент с 'бяло–черно'

На екрана на монитора черното е черно само на фона на бялото и цветното. То е липса на лъч или осветен фрагмент от монитора. Когато мониторът е изключен обаче, цветът му е зеленикав. Черното се възприема на фона на цвета, на светлината. То не е само по себе си черно.

Бялото и черното са противоположни, но единни. Ако кажем, че всяко нещо е и бяло, и черно, не казваме нищо определено.

„Черното е черно – бялото е бяло.“ Така казваме обикновено. „Черното е бяло и бялото е черно.“ – открива диалектиката. Но това не е вярно – то изказва по превратен начин наличието

на черното в бялото, неговата неабсолютност, както и наличието на белота в черното, неговата неабсолютност. По-точният начин да се каже това е:

„Черното не е черно – бялото не е бяло.“

’Бялото’ е различно бяло в различните неща и никъде не е идеално бяло. Поначало бялото може да се разложи на всякакви цветове. Цветовете пък имат граница, където се ’преливат’ плавно в невидими от човешко око ’цветове’: ’инфрачервено’ и ’ултравиолетово’. Палитрата от цветове – видими и невидими, пък плавно се ’превръща’ в спектър от други електромагнитни вълни, които носят други сигнали.

Думите ’черно’ и ’бяло’ не са точни, не са огледални на феномените, и сякаш *не са от същия порядък, не са съизмерими с тях*.

Експеримент с обект

’Витоша’ не е нито обща, нито единична. Нейната ’същност’ не е нито обща, нито единична. По същия начин ’човек’ не е всеобщо и не е единично. Това се потвърждава от факта, че *геномите на индивидите от един вид не съвпадат при два индивида*. В същото време те не са произволно различни, а образуват групи в смисъла на Витгенщайновите ’семеини сходства’. Така се оформя понятието ’вид’ и останалите таксономични понятия в биологията. Но видовете имат *изключения* и всеки друг таксон има изключения. Потвърждение: ’биологичният вид’ като категория се нарушава в примерите за потомци на различни видове, които имат свои потомци.

Защо ще използваме тези думи, щом ги отричаме? Но не можем да пренебрегнем това положение, защото е вярно. Заключениеето трябва да е, че нещо не е наред с езика на съвсем елементарно ниво. Все пак, взет в реална отнесеност, един естествен израз е адекватен, щом казва нещо смислено. Общото е общо и единичното е единично в отнасяне, в оптика, в определяне от позиция.

Рокада (обръщане) на субект и предикат

Както ябълката е *кръгла*, така и овалът може да е *ябълков* – с характерната за ябълка форма. Кое от кое е част? Кое на кое е присъщо? Кое е ’общо’: кръглото или ябълката? „Идеята за общото понятие като общо свойство на своите частни случаи е свързана с други примитивни, твърде прости идеи за структурата на езика. Тя е сравнима с идеята, че *свойствата са съставките* на притежаващите ги неща, както алкохолът е съставка на бирата и виното, и че следователно бихме могли да имаме чиста красота, незасенчена от нищо, което е красиво.“ (Витгенщайн, 2006, с. 39) Да, и затова Сократ на Платон не може да убеди Големия Хипий в едноименния диалог, търсейки чистата красота. Вън от чисто сетивните феномени всяко определяне на предикат е *съотнасяне* с друго, *симетрично* свойство по схемата на полярността. Бяло се съотнася с черно, от което обаче бялото не престава да е бяло и не се превръща в черно.

В центъра на всички тези предикации е ’нещото’ и то е ’субстанцията’. „По такъв начин е ясно, че всеки от тези [предикати] е битие благодарение на субстанцията.“ (Цит. пр., VII 1, 1028a30) Но езикът понякога си играе лоши шеги и не се съобразява с формите в света – ’нещо’ може да се произведе и от ’свойство’, например ’белота’. Оттук следва визията за ’общото’ като ’свойство’, ’качество’, ’субстанция’ или ’същност’ и даже формулирането на основния въпрос на ’всяка философия’.

Но ’нещо’ не е феномен, а обособена форма чрез дума, отвъд простото разграничаване на форми и цветове във виждането без мислене. Ако липсва назоваване или ’мислене’, още липсва и нещо. Когато видим непозната форма, например единорог, ние не знаем, какво е това. Питаме какво е това *нещо*. Човек, който е живял досега в пустиня, виждайки дърво, не вижда ’нещо’, а форма. Такава е цялата схема предмет–свойство–отношение.

Светът няма еднозначно изразими форми.

Разбирането на относителността води до твърдението: Няма Система на категориите в смисъла на Аристотел, Кант и Хегел. Нито реалността, нито мисленето имат универсални фиксирани форми. Делението на света в мисленето и в езика е многообразно.

Категориите са уникални в различни философски системи, школи, предметности, култури, *езици*. Няма система на мисловните форми и всеобщите понятия, която да представя света или мисленето пълно, да го изчерпва. Системите са плод на конвенция и са относителни спрямо принципите на подреждане.

Категориите са мрежи от езиково-мисловни форми и образуват сгъстени групи в ядрото на езиковото поле на местен естествен език. Те оформят полето и около тях гравитират останалите понятия, в които една култура описва света.

‘Правилните категории’

Правилните категории са вариантните местни категории, с които заедно описваме дадена предметна област. Те са координирани и следват отблизо граматическите категории. Така Аристотеловите категории в първото деление – ‘казано без връзка’ и ‘казано във връзка’ – са съответно части на речта и прости изречения с формата субект–предикат. Типовете казано без връзка са субстанция, количество, качество, отношение, място, време, действие, страдание, и съответстват на субекти и предикативи – съществително, прилагателно, числително, определение, обстоятелствено пояснение, глагол.

Категории – координати

Има категории, които работят добре като координати за определяне. По сфери на реалността категориалните определения ще бъдат:

Пространство: измерения x , y , z . Напред–назад, нагоре–надолу, над–под, наляво–надясно; вън–вътре, късо–дълго... Всички те са дименсии и форми на изказ на телесни диспозиции.

Време: сегашно–минало–бъдеще, преди–след; временно–вечно (безвременно). Времевите категории са очевидно определения на човешки жизнен процес, а не на някакво обективно време.

Цветове: бяло–черно. RGB скала: червено–зелено–синьо. CMYK скала: циан–магента–жълто–черно. Всички тези системи в съчетание дават всевъзможни цветове от видимия спектър. Нито един от основните цветове не е безотносителен спрямо останалите.

Логически константи: тъждествено, и, или, ако–то, не. Индукция–дедукция–(традукция). Тези константи представят връзки за синтез на твърдения.

Универсалиите са граматически константи – Райл

Гилбърт Райл в знаменитата си книга *Понятието съзнание* (1949) подлага на критика наивния метод на Аристотел, който класифицира категориите чрез видовете въпроси: какво, къде, кога, колко?

Простите от граматическа гледна точка номинативни и предикативни изрази далеч не винаги са логически прости елементи или съставляващи части на изказванията. Затова класификацията на типове абстрахируеми фактори в простите изказвания следва да се отложи до тогава, докато не се проведе класификация на различните типове пропозиционални форми. Преди всичко трябва да се изясни, какво означават думите, образувачи логическата форма (form-words), а именно "синкатегорематическите" думи от типа на всички, някои, всеки, този, който и да е, не, ако – то, или, и, а също какво означават граматическите конструкции, и едва тогава бихме могли да се надяваме да отделим и индексираме каквито и да било най-прости "категорематически" думи. (Ryle, G., *The Concept of Mind*, 1949)

Но в крайна сметка „универсалиите“ могат да се представят като прикрити въпроси (ibid.)

Гилберт Райл: Системата на Категориите е утопия.

„А именно, предполага се, че съществува краен брой категории или типове, например точно десет (или осем) типове термини или точно дванадесет форми на създението, също както съществуват точно двайсет и шест букви в английската азбука и точно шестдесет и четири клетки на шахматната дъска. Това е чиста проба мит. В шахматната теория са известни много гамбити, но няма техен пълен списък, и макар че в английския език има много разнообразни граматически конструкции, тяхната пълна класификация е невъзможна.

Схоластиката е вяра в съществуването на свещен скрижал, на който са изброени всички категории, но не са ми известни никакви основания за подобна вяра. В края на краищата аз не мисля, че някакъв символизъм на формалната логика е достатъчен, за да обхванем всички възможни различия на типове и форми“ (Ryle 1949). Това може да се покаже за различни типове случаи, както се и показва за системите на Аристотел, Кант, Хегел, ранния Витгенщайн.

Дали категориите са добре определени на ниво изследване? „Но разбира се, определен символизъм може да бъде напълно адекватен за представянето на всички различия на типовете, с които се сблъскваме в хода на някакво конкретно изследване“ (ibid.).

Преди всичко ако има категориална неопределеност, тя трябва да е налице и на ниво конкретно изследване. Изследването се натъква на неопределености по самата си природа и няма гаранция, че ще се проведе само с онези понятия, които са предварително определени.

Райл добре осъзнава категориалната неопределеност и на ниво логически променливи. „Ако знакът за пропуск допуска различни категориални запълвания, то сам той се явява категориално двусмислен, което би могло да се избегне с по-съвършен символизъм. Иначе казано, ние се сблъскваме с антиномии“ (ibid.).

„Някои типове са официално признати и снабдени с фирмени знаци като 'качества', 'състояния', 'субстанции', 'числа', 'логически конструкции', 'категории' и т. д. Бихме могли да ги наричаме 'категориални думи'“ (ibid.).

'Общото' като конвенция в общност

'Общото' е израз на *продължение на живота в същата му форма*. Светът е траен, той пази своята форма заедно със запазването на човешката форма от раждането до смъртта на всеки индивид и от еднаквостта на формата на човешки живот при всички хора. Но доколко формите са трайни и доколко променливи? Този въпрос има смисъл само в мащаб, както въпроса: голямо или малко е нещо?

Общото в крайна сметка е само приблизително и светът ни изненадва. Във всяко общо намираме граница и различие, във всяко различие намираме граница и еднаквост. Зависи къде ще поставим определението, как ще формулираме класа, общото, еднаквото. Например аз и брат ми сме различни, но и двамата сме синове на един и същ баща и в това отношение сме еднакви. Но това отношение не е фиксирано – то е абстрахирано и само като знак има постоянство.

Общото не е общо между самите неща, а между речевите и практическите конвенции и в крайна сметка в *споделения от хората живян свят*. Общото не е проста фикция, а се корени в големи групи перцептивни форми, фиксирани в езиковата общност с една дума. Светът предлага реалното общо – споделеността на сетивния поток между хората, но това общо няма абсолютен характер – животът е краен. Общото е име-форма на мястото на много подобни имена-форми. Така всички червени петна могат да се обединят в думата 'червено', както на свой ред всички подобни форми, подредени в небесната дъга, могат да се обединят в думата 'цвят'. Това не е номинализъм, а *трайност на формата и оттук смисъл на името*.

Аналитична редукция на универсалиите

„Общото е сводимо до единично.“ – Куайн

В съгласие с този резултат е анализът на Куайн. Уилърд Куайн („Identity, Ostension, and Hypostasis“) прави по подобен начин анализ на червенината като пример за универсалия и забелязва уместно, че червено е сума от всички червени обекти. „Червеното беше най-голямото

червено нещо във вселената, разпръснатото тотално нещо, чиито части са всички червени неща.“ (Quine, 1956, p. 3)

„Тази река’ означава ’речният сбор от моментни обекти, който съдържа този моментен обект’. Тук обаче ние отиваме отвъд чистата остензия и допускаме концептуализация. Нека вместо това сега да си представим, че общото понятие ’река’ все още не е схванато и следователно не можем да дефинираме Кайстер, като посочим и кажем „Тази река е Кайстер“. Да предположим също, че не разполагаме с други описателни похвати. Единственото, което ни остава в такъв случай, е да посочим *a*, а два дни по-късно и *b*, като всеки път казваме „Това е Кайстер“. Използвана по такъв начин, думата ’това’ е трябвало да се отнася не към *a*, нито към *b*, а отвъд тях, към нещо по-обхватно, тъждествено и в двата случая. Въпреки това определението ни за Кайстер все още не е пълноценно, тъй като бихме могли да имаме предвид също и кое да е от огромното разнообразие на други групирания на моментни обекти, свързани съгласно различни от родството по река признаци; всичко, което знаем, е, че *a* и *b* са сред неговите съставни. Все пак, като посочваме нови и нови състояния в добавка към *a* и *b*, ние елиминираме все повече и повече алтернативи, докато нашият слушател успее – подпомогнат от собствената си склонност да предпочита най-естествените групирания – да схване идеята за Кайстер. Начинът, по който той усвоява тази идея е индукция: от нашето подвеждане на примерните моментни обекти *a*, *b*, *d*, *g* и *t*. н. под събирателната на Кайстер, той си изработва една правилна базова хипотеза, като какви моментни обекти бихме били склонни да включим там оттук нататък. (ibid., p.1)

Така в духа на Витгенщайн от *Философски изследвания* общите обекти могат да се представят като единични или по-скоро като суми. Но Куайн премълчава, и това не е случайно, а е лоша аналитична догма, че само перцепцията обединява семейството изкази за червено и река. Ако анализът се отнася единствено до изказвания, тогава ’червените’ и ’реките’ могат да не са червени и да не са реки.

’Общото’ пести енергия в езика и познанието.

Множество, неопределено количество, неограничен брой обекти и събития могат да се назоват и обозрат с *една дума*. Обобщението съкращава и така установява класове от еднакви предмети. Това е определяне, изчистване на форма. „Компютърът промени света.“ Общото понятие или име *съкращава обема на поддържания ред* и така енергията за неговото поддържане. Общото *намалява ентропията* и увеличава експанзията на жизнения процес. Обобщението усилва експанзията, ориентира в света. Да разпознаем различното като еднакво, ако не е рисковано, е спестяване на енергия. Но това не значи да му придадем статус на независимо съществуване като отделна същност, защото потокът на нещата ги променя и ’общото’ става невалидно.

„Където има дим, има и огън.“, казваме си ние, и вървим към дима, за да намерим огън. Но там може да ни очаква изненада – изпарения от гореща вода. Общото е толкова по-силно, колкото *по-конкретно предвижда невидяна форма*. То е толкова по-силно, колкото по-голямо е множеството от форми, които обединява. Най-често конкретността на общото е за сметка на обхвата му. Разбира се, по-голямото количество информация, предлагано априори, говори за по-невероятно състояние на нещата. В този смисъл Карл Попър предпочита по-невероятната теория пред по-вероятната.

Общото е относително.

’Общото’ е случайно, а не необходимо. То зависи от определение, от описание.

На първо място това е относителността (*случайността*) на *местния език*. Различните езици имат различна форма за ’общото’. Например китайските знаци за общо са различни от западните – те не са предикати, не са категории, а са неутрални знаци. Онези ’общи’ термини, които се отнасят до дадени в опита неща, са конкретни. Примерно не се използва общ йероглиф за ’кон’, а йероглиф за ’бърз кон’ – ’кон за хиляда ли’.

На второ място това е *относителността на типа 'логика'*: Аристотелова предикатна логика, стоическа съждителна логика, съвременни логики, ведическа логика Няя, будистка логика – това са различни логики и различни форми на 'общо', на обобщаване.

На трето място това е *относителността на принципа на категоризиране*. Аристотеловата система почива на един принцип, тази на Кант – на друг, тази на Хегел – на трети. В трите системи 'общото' е различна категория. Витгенщайновите 'семейства' са 'общии', без да покриват еднакви определения. Подобни на тях са биологичните таксономии.

Проблематичност на общото

Общото е въпрос на решение (за деление).

На четвърто място това е *изборът на множество от качества или неща*, които се подвеждат под общо понятие. Това е близко до 'критерии за класификация'. Тези множества не са дадени в реалността непосредствено. Разбира се, светът ни предлага ябълките на едно дърво или дърветата в една гора. Налице са биологичните видове. Те сами 'предлагат' своята класификация. И все пак изборът е наш, защото множествата не са съставени от еднакви единици и *ние определяме степента на различие в еднаквост*, която е допустима за идентифицирането на множество. В таксономията на живите форми от нас зависи кои различия между индивидите ще пренебрегнем и в какъв ред на йерархията ще положим някакво множество (таксон). *В света са налице групи от форми, но не множества от еднакви неща*.

Където светът не предлага групи от форми, ние избираме какви абстрактни качества да обособим като критерии за еднаквост и различие. Това зависи от прагматични ситуации и задачи.

Общото е относително и в науката.

Общото е относително дори в науката, където за една и съща област са предлагани различни по тип понятия, класификации, зависимости, променливи величини, формули. Така например за светлината са развити две съвсем различни групи понятия: вълнови и корпускуларни.

Случайността на общото е видима и в историята на понятията: понякога те коренно се променят и престават да идентифицират едни качества, като започват да разпознават съвсем други. Примерно преходът от 'сила' към 'поле' в механиката.

Ако общото е случайно и ако категориите са общи понятия за 'общии същности', то 'категиите' и съответните 'същности' са случайни. А щом са случайни, какви категории и какви същности са те – нали всички метафизици им приписват необходимост и затова ги въвеждат.

Общото е артефакт.

Общите форми са в крайна сметка *телеологично определени ритми и форми на човешкия живот* в неговия ресинтез от хаос. Общото се определя от ситуацията и преди всичко от равнището на анализ, прагматичната задача, целта на изказа или изследването. Общото може да се намери където и да е, стига да се създаде подходяща дума, термин, понятие, под което да се подвеждат феномените.

Ако общото е случайно, цялото познание е случайно. Познанието в една култура се различава от познанието в друга култура, дори да се разпознаят едни и същи обекти.

'Всеобщото' е хипостаза.

За да имаме всеобщо, трябва да намерим определение, *необходимо присъщо на всичко*.

Разбира се, не е никакъв проблем да създадем понятие за всеобщо като Аз, дух, материя, природа, Брахман. Но никога нямаме опит за всичко. Не можем да *покажем* нищо, което да е валидно завинаги и навсякъде. В света не се намира същност, която остава валидна за всички неща, които срещаме. Опитайте да наречете *всичко* 'материя', 'дух', 'енергия', 'феномен',

’екзистенция’. Ще срещнете опровержение и неприложимост. Разбира се, всичко, което се съзнава, е ’съзнателно’. Ако това се положи като ’всеобщото’, присъщо на всичко съзнавано, признакът не е вътрешен и не е от самия свят на съзнаваните.

Нещо повече. Няма клас от отделни предмети в света, за всички от които да е налице едно общо, конкретно все-общо. Няма достатъчно добре определени предмети, за да се прецени в граничните случаи дали на предмет от определения клас е налице определението, присъщо на останалите. Така няма два човешки генома, които да съвпадат, както и няма определен набор от гени, които да са налице във всички хора и в никой друг вид.

Всеобщото не е реално в субстанциален смисъл – то е местна и временна споделеност на жива форма. Общото е определение на отделното. Само по себе си общото е неопределимо, а само чрез по-общо. Оттук следва, че пределно общото е неопределимо.

Обобщенията са смислени или безсмислени.

Обобщенията, както са актове на усилване, са и *актове на отслабване*, защото *заличават алтернативни обобщения и реални граници между неща*. Затова обобщенията са *проблематични*. В някакво отношение и ситуация те винаги подвеждат и са погрешни.

’Общото’ може да се окаже съвсем външно и безсмислено. Белият сняг и белият лебед – какво общо имат? Където има бели лебеди, няма бял сняг. Усещането ’бяло’ е еднакво, и толкова. ’Кръгло’ е стъкленото топче, футболната топка, ’кръгла’ е формата на Луната, ’кръгъл’ е дискът на летящата чиния и т. н. Какво общо има между тези форми и каква полза има в понятието за тази ’кръглост’? Всички те пребивават в съвсем различни ситуации и сфери на реалното и виртуалното. Така че ’общото’ съвсем не е очевидна и априори смислена универсалия.

’Общото’ има смисъл в ситуации като: идентифициране на форма, идентифициране на свойство, идентифициране на зависимост. Човешката форма е ’обща’ за всички хора. Затова ние виждаме едно и също дърво на едно и също място и можем да се разбираме. Общо в езиковата общност е говорене с еднакви граматически форми. Общо в играта на шах са правилата, приети от всички участници. Общото в смятането е броенето с една и съща (десетична) система. Общо в религиозната общност е молене на един и същ бог с една и съща молитва. Общо в архитектурата е строене на къщи по общ план. Всички тези ситуации са употреби, практики, ’форми на живот’ (Витгенщайн).

Всички тези ситуации са мислими и изказуеми без спекулативна категория ’общо’. Те изразяват: аналогия на възприятията, граматична форма, правила на игра, броене, молене в една религия, строителство. Това, което е смислено тук е, че се обединяват множества жизнени актове в единици – форми.

Такива общи феномени не са примери на категорията ’общо’, а на ре-синтеза на човешкия живот в многообразните му форми. Категоризирането им няма участие в тяхното жизнено функциониране.

Общото е погрешно при достатъчно висока степен на конкретност.

Няма начин да не бъдем опровергани от света в което и да е общо твърдение, стига то да не е аналитично или проста тавтология.

„Всичко е материя.“

Опровержение: „Мисълта не е материя.“

„Всички хора са смъртни.“ .

Опровержение: „Христос е възкръснал.“ Или: „При умирането не настъпва смърт, а само преобразуване на живота.“

Спекулативните понятия са преобразувани светови форми.

Всички понятия могат да се представят като пространство-времеви форми в света, изказани в думи – свят-език (форма-име). Такива са небе, облак, земя, планина, река... Такива са светлее, святка се, зеленее, извисява се, тече... Измислената форма: ’Пегас’ е летящ кон,

очевидна трансформация на светови форми (птица и кон). Понятието 'субстанция' изразява нещо, което стои в основата на света, невидимо е и явно е неясно.

Понятия като 'в себе си' са сякаш напълно свободни от връзка с перцепцията. Но внимателното разглеждане показва, че това 'в' няма как да говори нещо във от нагледа на пространство-времето. Извън този несъзнателен наглед 'в' може да говори какво ли не, но не казва нищо. Разбира се, казваме: 'в теорията', и пак си представяме теорията във виртуално пространство. Когато пък кажем: 'във възможността', аз не проумявам нищо, защото 'възможност' ми се използва и от виртуалното пространство. Наистина е смислено да се каже: „Това ми е във възможностите“, което е твърдението на: „Мога да направя това“. Първият израз е по-лош от втория, защото субстантивира глагола 'мога' и му прибавя даже 'вътрешност'. Макар че и 'мога' е подвеждаща дума, доколкото си остава непотвърдено, нито опровергано, докато не премина извън моженето: мога, когато го направя, но тогава няма смисъл да кажем: мога. В такъв случай 'мога' се използва за бъдещи сходни ситуации и е смислено.

Това 'в' е неотстранимо пространствено, проектирано от сетивното пространство в 'логическото'. Сега да погледнем какво 'в себе си' отличава този израз от израза на самото 'нещо'. По какво се различава онова, което е 'в себе си', и неговото 'в себе си'? Аз не намирам различие освен когато прибавим партньор като 'за друго'. Но докато 'за нас' е естествено понятие, 'в себе си' и 'за друго' са съвсем изкуствени. Ние не можем да различим едно определение като самото него и като взето в себе си. То е в себе си само за другото, когато не се отнася към него, но пък тогава е невярно, защото отнасянето към другото вече го извежда от 'в себе си'.

'За нас' е тавтология, когато гледаме или мислим нещото, защото то изказва вече изказаното със самото 'нещо'. Розата е роза именно за нас, в нашите очи и име, като форма-име или име-форма.

От какво са направени категориите? От мисли. А мислите нямат друга материя, освен възприятия. Мислим за неща и събития в пространство и време и комбинираме елементи от тях. Така категорията 'материя' обединява всевъзможни пространство-времени елементи 'пред съзнанието'.

Понятията без референт в света създават концептуални, виртуални картини без опит, които повечето хора няма как не само да приемат, а даже да схванат, защото за това трябва да навлязат в целия неизбродим контекст на спекулативното философстване за векове, с което напълно да забравят собственото си възприемане и схващане на собствената житейска ситуация, която и съставлява 'онтологичната ситуация'. Решението на хората е безразличие към тази философия. Жизнеността на това философстване е ограничена до играта с тези понятия, предприемана от тесния кръг мислещи с нейните категории.

Нереалност на 'общо' и 'единично'

Номинализъмът отрича реалността на общото. Ако обаче общото не е реално, и единичното е нереално.

Средновековни схоласти като Дънс Скот, които утвърждават реалността на единичното, не забелязват неговата зависимост от думата и понятието и неговата спрегнатост с общото.

Ако съществува само единичното, Иван, Драган, Джон, тогава никой от тях няма да се определя като човек.

Реална, във феноменален смисъл, е сетивната форма. Тя е безотносителна към единично и общо като категории.

Ранговете на общност – равнища в езиковата организация

Ранговете на общност могат да се представят като езиково-мисловни нива. Изказът на едно възприятие е някакво нулево ниво, отразено в езика – 'тази ябълка'. Изказът на клас еднакви възприятия трябва да е метаезик от най-ниска степен: 'ябълка'. Изказът за клас от класове възприятия – мета-метаезик: 'плод', и т. н. По този начин може да се стигне до най-

високи абстракции, без видим край, но и без фиксиране на някакво Универсално, Всеобщо и Абсолютно. Това е *синтетично индуктивно движение на из-мисляне*.

Движението в обратна посока е движение към сенсибилията и е 'отмисляне'.

В процеса на това движение ние пречистваме, дестилираме понятията от 'шум', от ненужно дублиращи, ненужно пресичащи се, ненужно умножени като съдържащи се едно в друго понятия. Но по-важно е да отстраняваме онези думи, които подвеждат с липсата си на изход към феномена, като 'еднорог', 'ангел', 'аз-овост', 'всеобщност'.

Йерархията 'Всеобщо–общо–особено–единично' е концепт.

Това е като 'дърво', обърнато с корена нагоре, или право, което започва от едно стъбло, разклонява се, а на свой ред клоните му се разклоняват и така се достига до най-фините краища, огромно множество. Така мрежата на езика, доста неправилна и заплетена, е подредена в дърво. Това се прави в таксономията на живите форми в биологията.

Това е налице в брилянтна форма в компютрите. Файловете се подреждат в директории, те в други директории от колкото си искаме порядъци, докато се стигне до харддиска и останалите устройства. Но самите компютри показват, че 'дървото' може да има няколко 'стъбла', може да са няколко дървета. Разклоняването на дървото може да е такова, че един клон да не се разклонява на втори ред, а друг да се разклонява на 30 реда (степени, под-директории, под-под-...под директории).

Това е проекция на класическа гръцка картина на света, изразена ярко в Аристотеловата логика и Платоновата онтология. Такава дървовидна структура на света естествено изисква корен, субстанция, елементи, единно.

Това го няма в света.

Локалност на универсалиите

В Индия и Гърция тази картина на света е налице. В Китай, Япония, Корея, в американските култури Майя, Инка, Ацтека, в Африка, в Египет даже, който е съвсем близо, това го няма. Има го в някаква форма при древните евреи в тяхната религия на Единния Бог, но той отново е специфичен. Има различна картина на формите в света и в културата и това е струпването на подобни форми в купчини на различни разстояния една от друга.

Прецизно казано, светът е струпване на форми, *плава между хаоса и реда*, и само огрубяването, отъждествяването, отново 'общото' и 'различното', го подреждат в семейства от форми или в дървета. Така се получава компромисна картина: отчасти Аристотелова – западна, отчасти Конфуцианска – далекоизточна.

Дали ще се приеме дървовидната форма или струпването на подобни форми, зависи от типа анализ. За формалните науки е по-добра Аристотеловата йерархия. За науките за живота е по-добра струпването на форми.

Анихилиране на универсалии

«Чатушкоти»

Чатушкоти, или 'четиривърхата формула', се формулира в различни контексти по различни начини. Тя е *чужда на западното мислене*, но съвсем не е непонятна или неформулируема.

Най-абстрактно тук има 4 варианта, всички относно едно определение p :

1. p
2. $\neg p$
3. $p \cdot \neg p$
4. $\neg(p \neg p)$

Или:

1. Битие
2. Не-битие

3. Битие-и-небитие.
4. Нито-битие-нито-небитие.

Или:

1. Светът съществува.
2. Светът не съществува.
3. Светът съществува и не съществува.
4. Светът нито съществува, нито не съществува.

Това не са нито аксиоми, нито пропозиции – функции по истинност. Това са четири твърдения, които изчерпват възможните варианти на утвърждаване и отрицание на едно и също твърдение и техните комбинации.

Тази формула ни е добре позната в първите две части. Третата част е синтез на твърдение и неговото отрицание, забранена в логиката, но приета в диалектиката. Четвъртата част е напълно непозната за западните мислители. Тя *отрича диалектичната формула*.

Формулировки на Nāgārjuna в Mulamadhyamaka-kārikā.

„8. Sarvaṃ tathyaṃ na vā tathyaṃ tathyaṃ cātathyaṃ eva ca,
naivātathyaṃ naiva tathyaṃ etad buddhānuśāsanam.

Всичко е

такова,

не толкова,

едновременно толкова и не толкова

и нито толкова, нито не толкова:

на това учи Буда“ (Нагарджуна 2008, XVIII, 8).

„Татхагата нито е тъждествен с агрегатите, нито е различен от тях.

Агрегатите не са в него; нито той е в агрегатите.

Той не е обсебен от агрегатите. В такъв контекст кой е Татхагата“ (цит. пр., XXI, 1)

„Не-напусната, не-достигната, не-унищожена, не-вечна, не-изчезнала и не-възникнала – това се нарича свобода“ (цит. пр., XXV, 3).

Чатушкоти е формулирана в беседите на Буда.

Нагарджуна не е откривател на четворната формула. Тя се среща в брилянтна форма в *Пāли канона* – в беседите на Буда, отнасящи се до възгледите за света: съществуване–несъществуване на света, живот–неживот на светеца след смъртта, съществуване–несъществуване на душата в няколко сутри (*Aggi-Vacchagotta Sutta*, MN 72). При всички случаи Буда прилага четворната формула за показ на безсмислието и неразрешимостта на метафизичните въпроси. Те са определени като *avyākata* (неанализируемо, необяснимо, неразбираемо).

На края на тази глава, в съгласие с ретроспективната техника, прилагана в това изследване, се представя формулировката на Буда в *Aggi-Vacchagotta Sutta*.

Относителност в чатушкоти.

Чатушкоти е потвърждение на относителността в двата плана: виртуална и реална.

Виртуално е възможно, стига да има смисъл, да се утвърждава, отрича, утвърждава-и-отрича, и нито-утвърждава, нито-отрича нещо. Това очевидно важи на за естественото говорене за определени неща и процеси, а за говоренето за 'свят', 'битие', 'абсолют' и за обикновените неща, разбрани чрез онтологии.

Реално е смислено да се каже всичко за Битието (Света, Абсолюта), защото то няма граници и определеност. Затова реално всичко казано ще е лишено от смисъл – четирите твърдения са неприемливи по отделно и като цяло според будистката философия, в която се отрича еднозначното говорене за света и се набляга на транс-езиковото постигане на света.

Граничност на чатушкоти. Чатушкоти демонстрира граници на говорене (и мислене) относно абсолютното. Както тавтологията и противоречивият синтез, така и отрицанието и

отрицателният синтез, са несъстоятелни. За света не може да се каже, че съществува, не съществува, съществува-и-не съществува, нито-съществува, нито-не-съществува. Светът е отвъд адекватното говорене.

Тази формула, разбрана будистки, е анихилатор на метафизиката.

’Универсално’ е категория без референт в света.

Думата ’универсален’, ’всеобщ’, ’абсолютен’, като философска категория е център и цел на метафизиката. Нейният партньор е ’относителен’. Но с този партньор тя се дискредитира, защото става ’не-абсолютен’, относителен спрямо ’относителен’.

В религията и философията са интендирани всевъзможни ’абсолюти’: Бог, Субстанция, Дух, Аз, Брахман, Материя. Ако само един от тях обаче наистина е Абсолют, другите веднага стават фикции. Но кой от това изобилие Абсолюти да изберем, и ако го изберем ние, що за Абсолют ще бъде?

Крайни същества като нас, хората, не биха могли да мислят каквото и да било безкрайно извън словесното отрицание на крайното. Абсолют би бил адекватно мислим само от Самия Абсолют. Тогава как ще знаем как мисли себе си Той. И ако мисли за обекти, значи той се отнася и става относителен. Ако си мислим нещо като Абсолютно, то ще изключва каквото и да е въвн от себе си. Но тогава то остава напълно неопределено, неопределимо и немислимо – няма как в самото него да се постигне то като абсолютно дори от самото него. А от крайно същество като човека то не би могло да се мисли или прояви по никакъв начин.

’Универсалното’ е реално като глобално или човешко.

Ако универсалното е обикновена категория, съотнесена живо с уникалното, тя може да се използва успешно. Тогава може да се изпитва твърдението за универсалност от типа: „Всички хора мислят логически.“, при положение че сме приели ’логически’ примерно в Аристотелов смисъл – силогистика. Тогава намираме, че в някои езици и съответни поведения на членове на тези езикови общности отсъства логическото в смисъла на силогизмите на Аристотел. Или намираме, че всъщност всички различия са външни и по същество във всички езици рационалното мислене е силогистично.

Но ако универсалното е безотносителна категория, *Универсално*, тогава губим почва под краката си и не можем да познаем нищо освен собствените си ментални построения.

Мощни, самодостатъчни и експанзивни култури като Западната са склонни постоянно да заместват универсалното (глобалното) със собственото си уникално (локално) и така се отказват от кроскултурен контакт, задоволявайки се с налагане според силата на своята собствена форма.

Липса на абсолютни качества

Абсолютното не ми се е явявало и аз не съм му се явявал. Ако аз никога не виждам нищо подвижно, няма да ми мине мисъл за подвижност и съответно за не-подвижност. Такова качество аз не мога да осъзная.

Няма начин нещо да има качества въвн от съотнасяне, някакви безотносителни качества. Абсолютни качества няма, т. е. няма атрибути. Например ако имаше само син цвят, никога не би ни хрумвало, че това е цвят и че са възможни и други цветове, затова този е ’син’. Ако имаше само течни субстанции и нищо твърдо, нямаше да има понятие за твърдост и течност. Интересното е, че нямаше да има и такива качества.

Сега по аналогия, щом всичко е временно, ние едва ли можем да мислим времето като абсолютно светово качество. Реално ние мислим времето относително, като течение на фона на нещо по-трайно.

Няма буквално нито една дума, която да е валидна безотносително. Индийците смятат Абсолютата за неизказуем и непознаваем, но тогава той не е определим като ’абсолют’.

Липса на относителни качества

Но и относителните качества не са присъщи на нещото качества, защото те се разтварят в относителността си. Нима е мое качество, че съм стар? Или че съм баща? Или че съм нисък? Или че съм висок 177 см? Всички тези 'качества' са само съотносителни определения, 'двуместни предикати', така че отделното относително качество е немислимо и неопределимо само по себе си. Подобен анализ е проведен в *Диамантената сутра*: 'буда-природата' няма характеристики.

Качествата често са виртуални, производни от действия. Няма качество ходещ, като обособено, иначе на човек трябва да му се приписват всички качества, съответни на действията, които той извършва. Относителните качества като син, малък, твърд, са отношения и не са присъщи на субекта, а само на комплекса, но тогава веднага се прибавят и техните противоположни: Водата е мокра, доколкото въздухът е сух.